

ลักษณะที่ดีเด่นของบทพระนิพนธ์ ของพระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์

นางสาวยุพร อร่ามกุล

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๓
อาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัย : ศาสตราจารย์ หม่อมหลวง จิรายุ นพวงศ์

พระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ได้ทรงนิพนธ์เรื่องทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองไว้เป็นจำนวนมากโดยที่ทรงใช้พระนามจริงบ้าง พระนามแฝงบ้าง แต่คนทั่วไปรู้จักงานพระนิพนธ์ด้วยพระนามแฝงว่า น.ม.ส. เป็นส่วนใหญ่ พระนิพนธ์ของพระองค์ที่มีคุณค่าเด่นเป็นพิเศษมีอยู่หลายเรื่อง เช่น พระนลคำฉันท์ กนกนคร สามกรุง จดหมายจากวางหว้า นิทานเวตาล เป็นต้น ผู้วิจัยสนใจศึกษางานพระนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์เพื่อค้นหาลักษณะร่วมอันทำให้งานเหล่านั้นมีคุณค่าจนเป็นที่ยกย่องจากนักอ่านวรรณคดีอย่างกว้างขวาง จึงจะได้กล่าวถึงเป็นลำดับหัวข้อต่อไป

๕.๕ เนื้อเรื่อง

บทพระนิพนธ์ของ น.ม.ส. นั้น มีชื่อเรื่องที่ทรงนิพนธ์ขึ้นเองทั้งหมด บางเรื่องทรงนำเค้าเรื่องมาจากแหล่งต่าง ๆ แต่ทรงดัดแปลงไปบ้างตามที่ทรงเห็นสมควร เช่นเรื่อง กนกนคร พระนลคำฉันท์ เป็นต้น บางเรื่องก็เป็นเรื่องอิงพงศาวดาร ซึ่งนำมาจากพงศาวดารชาติต่าง ๆ เช่น พงศาวดารไทย คือ เรื่อง สามกรุง พงศาวดารฝรั่ง คือ เรื่อง สิบราชสมบัติ และพงศาวดารจีน คือ เรื่อง นางพญาฮองไทเฮา ส่วนบทพระนิพนธ์ที่ทรงนิพนธ์ขึ้นเองนั้นมีหลายประเภท ซึ่งอาจแบ่งได้ตามชนิดของเนื้อเรื่องและลักษณะคำประพันธ์ เช่น ประเภทขบขัน เบาทสมอง ได้แก่

นิทานเรื่องต่าง ๆ ประเภทเป็นคติเตือนใจ สั่งสอน ได้แก่ *จดหมายจากวางหว้า* ประเภทวิชาการ ได้แก่ *ตลาดเงินตรา* ประเภทเล่าเรื่อง ได้แก่ *เรื่องของนักเรียนเมืองอังกฤษ* ประเภทข้อคิดเห็น และวิจารณ์เรื่องต่าง ๆ ได้แก่สารคดีต่าง ๆ ใน *ผสมผสาน* เป็นต้น ถ้าจะแบ่งตามลักษณะคำประพันธ์ก็มีประเภทดังนี้ ได้แก่ *พระนลคำฉันท์* ประเภทกลอนซึ่งประกอบด้วยกลอนหก กลอนแปด และกลอนเสภา ได้แก่เรื่อง *กนกนคร สามกรุง* และ *เสภาสภ* ตามลำดับ ประเภทโคลง ร่าย กาพย์ ได้แก่เรื่อง *สามกรุง* และ *กาพย์เห่เรือ* เป็นต้น

การที่บทพระนิพนธ์ของ น.ม.ส. มีอรรถรสแตกต่างกันไปเช่นนี้ ทำให้ผู้อ่านไม่เบื่อ เพราะแต่ละเรื่องต่างก็ให้ความรู้และความบันเทิงในแง่ที่ต่างกัน และสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือเรื่องที่ทรงนิพนธ์ขึ้นทุกเรื่องไม่เป็นภัยแก่สังคม แต่ในทางตรงกันข้ามกลับมีส่วนช่วยปรับปรุงสังคมใน ด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น

ลักษณะภาษา

น.ม.ส. ทรงใช้ภาษาที่ทำให้ผู้อ่านอ่านแล้วไม่รู้สึกรำคาญ ทรงพิจารณาเลือกเฟ้นคำที่จะนำมาใช้อย่างพิถีพิถันเพื่อให้เหมาะสมกับความหมายเป็นข้อใหญ่ กับทั้งทรงคำนึงถึงเสียงและน้ำหนักของคำอันจะทำให้ข้อความในบทพระนิพนธ์มีลีลาและจังหวะแตกต่างกันไปตามอารมณ์ของเนื้อเรื่อง ดังตัวอย่างจากเรื่อง *พระนลคำฉันท์* ตอนที่พรรณนาความทุกข์ยากของพระนลและนางทมนันตีในการเดินป่าเป็นวสันตฤกษ์ดังนี้

โหยหิวระหิวหทยเวียน

และพระเศียรก็ชมซาน

โซมซุดประคุดทุพลพาล

อูระเอียบเคยชาม

ในบทพระนิพนธ์ที่เป็นร้อยกรอง น.ม.ส. มักทรงเลือกสรรคำที่มีเสียงสัมผัสอย่างประณีต นอกจากจะมีสัมผัสถูกต้องตามแบบแผนของการประพันธ์แต่ละชนิดแล้ว ยังทรงเล่นเสียงสัมผัสในอย่างเหมาะสมและเข้ากับความเป็นอย่างดี กล่าวคือบางแห่งเป็นสัมผัสสระ บางแห่งเป็นสัมผัสพยัญชนะ ในปริมาณที่ไม่มากเกินไปจนเสียรสไพเราะ ดังเช่นตัวอย่างจากบทกลอนใน *นิทานเวตาล* ตอนที่ชายหนุ่มคร่ำครวญถึงความไม่สมหวังในความรักของตนเองดังนี้

เพ็ญพระจันทร์นั้นสว่างแต่ข้างขึ้น

กระต่ายมีนมเฝ้าจนเป็นบ้า

อันทรมวยใส่สุกทุกเวลา

น้ำใจข้าเฝ้ามีนทงชนแรม

ไต่ลพพิศรักรักเหลือไม่เบ้อรัก

อกจะหักเพราะอนงค์ศรทรงแหลม

ให้แค้นคิดจิตเจ็บที่เห็นบแนม

ไม่ยิ้มแย้มเยื่อนให้ชื่นใจเอย

นอกจากในเรื่องของการเลือกสรรคำแล้ว ในบางตอน น.ม.ส. ยังทรงใช้กลวิธีการแต่งแบบแปลก ๆ ที่มีลักษณะคล้ายจะเป็นกลบท แต่ก็ไม่ใช่เสียทีเดียว ทั้งนี้เพื่อเพิ่มรสชาติให้กับกวีวิจนะของพระองค์อีกด้วย ดังตัวอย่างจาก *พระนลคำฉันท์* ดังต่อไปนี้มีลักษณะคล้ายกลบทอักษรบริพันธ์

แจ่มรัตน์โคเมท	เจริญเนตรวิเศษฉาย
วิสุทธฉานประพาสพราย	ประไพเพริศประเสริฐสม
ประสานสีมณีนนา	มะมุกดาอรารมณ
อุไรรัตน์เจริญชม	จัญช้วงเฉลิมใจ

กลวิธีในการประพันธ์อีกลักษณะหนึ่งที่ น.ม.ส. ทรงใช้คือทรงซ้ำความเป็นวรรคโดยที่ไม่ผิดแบบแผนคำประพันธ์กับทั้งได้ความหมายสมบูรณ์ เช่น ตอนที่กล่าวถึงความคู่ควรกันของพระนลและนางทมยันตี ดังนี้

ใครอื่นบ่ควรคู่	พระพรพระภูธร
เธอศักดิ์เสมอเธอ	อรรถศักดิ์เสมอเธอ

โดยทั่วไปในบทพระนิพนธ์ ไม่ว่าจะเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรอง น.ม.ส. โปรดที่จะใช้ภาษาที่ไม่ฟุ่มเฟือยหรือในลักษณะให้กลอนพาไป ทรงใช้คำอย่างประหยัดเท่าที่จำเป็น จึงไม่ปรากฏว่ามีคำที่ใช้แล้วปราศจากประโยชน์เลย ด้วยเหตุนี้บทพระนิพนธ์ของพระองค์จึงมีภาษาที่กระชับรัดกุมและได้ความหมายดีทุกแห่ง

นอกจากนั้นลักษณะเด่นในด้านการใช้ภาษาที่ไม่เหมือนกับกวีโดยทั่วไปก็คือ ทรงเลือกสรรคำที่ไม่ค่อยมีผู้อื่นใช้กันมาใช้ในบทพระนิพนธ์ ทั้งนี้มักจะทรงอธิบายศัพท์ไว้อย่างเรียบร้อย ทรงพระดำริว่าผู้อ่านในรุ่นหลังอาจจะตีความหมายผิดไปได้ เช่น บางครั้งทรงเลือกคำบางคำที่มีความหมายหลายอย่าง แล้วทรงเลือกความหมายในภาษาเดิมของคำนั้นมาใช้ หรือทรงเลือกความหมายที่ไม่ใคร่มีผู้นิยมกันทั่วไปมาใช้ เช่น ใช้คำว่า “พาชี” ในความหมายว่า ‘นก’ ไม่ใช่ ม้า ดังตัวอย่างจากเรื่อง *พระนลคำฉันท์*

จำเราจะจับทวิขหมาย มุทุชีพาชี
อีกตัวอย่างหนึ่งใช้คำว่า “มัธยม” ในความหมายว่า ‘เอว’ ไม่ใช่ กลาง ดังตัวอย่างจากเรื่อง *กนกนคร* ว่า

มัธยมกลมเกลตาเพราเพริศ ลำเลิศรังสีศรีไส

บางครั้งก็ทรงเลือกใช้รูปคำที่ไม่ตรงกับที่นิยมกัน เช่น ทรงใช้คำว่า ภัตดา แทน ภัตดา ซึ่งแปลว่า ‘สามี’ ทรงใช้คำว่า ทุข แทน ทุข ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับลีลาของฉันท์ ในตอนที่คำนี้ปรากฏ เป็นต้น

สำนวนโวหาร

ในด้านสำนวนโวหาร นอกจากภาษาที่กระทัดรัดดังกล่าวแล้ว ในบางแห่ง น.ม.ส. ยังทรงใช้สำนวนโวหารการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยที่แปลกและใหม่ แต่ก็กระทำได้ตรงกับความหมายที่ต้องการเป็นอย่างดี ทำให้ความหมายของข้อความกระจ่างแจ้งเพิ่มน้ำหนักและความคมคาย ให้กับข้อความอีกมาก เช่นตัวอย่าง ๒ ตัวอย่างจาก นิทานของ น.ม.ส. ที่จะยกมาเป็นลำดับต่อไปนี้

เดิมบิดาได้ส่ง (นายบุญทนต์) ให้ไปเรียนหนังสือที่วัดศาลาปูน นายบุญทนต์ เรียนจนความรู้คับโรงเรียนเหมือนหมุ่หมานคับศาลา บิดานายบุญทนต์ตกที่นั่งฤษัที่ถูกหมุ่หมานกวณจนต้องนรมิตศาลาใหม่ แต่นรมิตโรงเรียนไม่เป็น เพราะไม่มีอำนาจในกรมศึกษาธิการ จึงต้องใช้วิธียัยลูกชายให้เข้ามาเรียน ในกรุงเทพฯ

มหาอำมาตย์เชิญเกือกแก้วเที่ยวไปตามเรือนในพระนครจนถึงเรือนที่ นางจินตลีลาอยู่ นางโทโสร้ายผู้พี่สาวทั้งสองคนก็เชิญให้มหาอำมาตย์หยุด เพื่อตัวจะได้สองสรวมเกือกแก้วนั้น แต่ถ้าบุคคลเอาเต่าทะเลลงบรรจุ ในหอยจับแจงไม่ได้ นางทั้งสองก็บรรจุเต่าลงในเกือกไม่ได้

นอกจากนี้ น.ม.ส. ยังทรงแทรกพระอารมณ์ขันไว้ในบทพระนิพนธ์เสมอ ทำให้เรื่อง สนุกสนานและไม่หนักสมองจนเกินไป พระอารมณ์ขันนี้แสดงออกทั้งในรูปของภาษา ความคิด และเนื้อเรื่อง ดังตัวอย่างจากบทชนมปลานในเรื่อง *สามกรุง* ดังนี้

ไล่ต้นความบ่วยเจ็บ ผ่าแล้วเย็บพอเยียวยา
เร็วเรียกปลาหมอมมา ให้ช่วยผ่าปลาไล่ต้น

อีกตอนหนึ่งในเรื่อง *ผสมผสาน* ทรงต้องการท้วงติงผู้ชอบใช้คำว่า “ทำการ” โดยไร้เหตุผลดังนี้

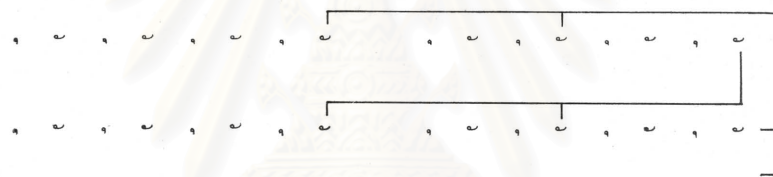
สงสารคำ “ทำการ” มานานแล้ว
มันถูกใช้หลายอย่างไม่วางมือ
ตำรวจเห็นโจรหาญ “ทำการจับ”
“ทำการป่วย” เป็นลมล้มพอดี

คู่มือแล้วตาไปในหนังสือ
แต่ละมือตราตรายากเต็มที
โจรมันกลับวิ่งทยาน “ทำการหนี”
“ทำการชู้” จินหมายถึงตายเออ

ลักษณะคำประพันธ์ที่ น.ม.ส. ทรงคิดขึ้นใหม่

นอกจากจะทรงนิพนธ์ตามฉันทลักษณ์ของไทยที่นิยมต่างกันไปแต่เดิมได้ทุกชนิดแล้ว
ยังทรงเลือกใช้คำประพันธ์ที่ไม่มีใครคือนิยมแต่งเช่น กลอนหก มาใช้ใน *กนกนคร* ทั้งนี้เพื่อให้
คำประพันธ์แปลกออกไป นอกจากนี้ยังทรงคิดคำประพันธ์ขึ้นใหม่อีก ๔ ชนิด คือ สยามรัตน
ฉันทน์ สยามวิเชียรฉันทน์ สยามมณีฉันทน์ และกาพย์ธรรณูชยางค์

คำฉันทน์ทั้ง ๓ ชนิดทรงดัดแปลงมาจากฉันทน์อังกฤษที่เรียกว่า อินเมโมเรียม ของ
ลอร์ดเต็นนิสัน โดยได้ทรงเลือกให้ถูกหูคนไทย เช่นตัวอย่าง สยามมณีฉันทน์ ที่ปรากฏในเรื่อง
กลอนและนักกลอน ดังนี้

ชโยสยามฉยามจะรุ่ง	สยามครุณจะเร็วเจริญ
ฉคราวจะเรียนก็เพียรจะเพลน	ฤใครจะเกินสยามครุณ
กุมาระไทยโฉนจะหลง	จะลิมพระองค์ทรงสกุล
สยามะรัฐอุบัติเพราะบุญ	พระเดชพระคุณพระราชวงศ์

ส่วน กาพย์ธรรณูชยางค์ ๓๒ ทรงดัดแปลงจากกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ ของเดิม ดัง
ตัวอย่างจากเรื่อง *สามกรุง* ดังนี้

ปางมวลพะม่า เนาเนินแนวผา เห็นไทยโยธา เพิ่มมาร่าไป ช้างม้าผู้คน
คุษลหลังไหล ธงทิวปลิวไสว ทุกวันทุกวัน
ทัพแดงตาชดา กลับไปไม่ช้า ทัพอื่นกลับมา แน่นหนาเนื่องกัน ให้อ้องก้องก็ก
คึกคึกนี้นรร แนวรบครบครัน เข้มแข็งแรงรณ

ข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทพระนิพนธ์

น.ม.ส. มักทรงแทรกข้อคิดเห็นส่วนพระองค์ที่น่าสนใจไว้มากมาย ด้วยทรงเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์รอบตัว ทรงกล้าแสดงความคิดเห็นและกล่าววิจารณ์ในสิ่งที่ทรงคิดว่าถูก ในขณะที่ผู้อื่นไม่กล้า ด้วยเหตุนี้บทพระนิพนธ์ของพระองค์จึงประกอบด้วยข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านหลายด้าน เช่น ด้านภาษา วรรณคดี การศึกษา ฯลฯ ตลอดจนสะท้อนให้เห็นภาพสังคมในยุคนั้นเป็นอย่างดีอีกด้วย ดังตัวอย่างจากภาคผนวกของสามกรุง ซึ่งทรงคัดค้านอย่างเปิดเผยเกี่ยวกับการปฏิวัติการเขียนภาษาไทยที่รัฐบาลในขณะนั้นประกาศใช้ดังนี้

การคัดตัวหนังสือไทยสยามลงไปทั้งพยัญชนะและสระรวมถึง ๑๘ ตัว ในสมัย “วรรณกัม” แล “วรรณคดี” (พ.ศ. ๒๔๘๕ ถึง ๒๔๘๗) ทำให้รศแห่งกวีวิจนะไทยเสื่อมลงไป อย่างน้อยก็กวีวิจนะของข้าพเจ้า คงจะชี้ให้เห็นเป็นตัวอย่างต่อไปนี้...

“ชายเขทเหตุให้ให้ เทือดแห่งโรยรา” คำว่าเหตุให้ให้ ถ้าต้องเขียนว่า เหตุให้ให้;...

อีกบทหนึ่ง ทรามเชย ถ้าต้องเขียนว่า ซามเชย, โคลงบทหนึ่งมีคำว่า ปันรัฐ ถ้าต้องเขียนว่า ปันรฎ ไซร์ รศแห่งโคลงทุกบทที่นำมาเป็นตัวอย่างนี้ก็เฟื่อนผาดไปหมด

บทพระนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ มีลักษณะดีเด่นที่ไม่เหมือนใคร ภาษาที่ใช้มีความกระชับรัดกุมได้ความหมายที่เด่นและคมคาย ส่วนที่เป็นร้อยกรองก็มีความไพเราะ บทพระนิพนธ์ส่วนใหญ่มีความแปลกใหม่ทั้งในคำกรูปรูปแบบและความคิด ตลอดจนมีเนื้อหาที่ให้ทั้งสาระที่เชื่อถือได้และให้ทั้งความบันเทิงไปด้วยในขณะเดียวกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อาคาร ก ๖ ชั้น ๖
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย